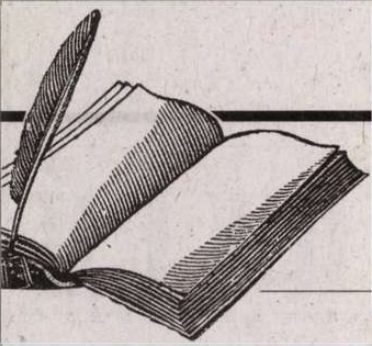

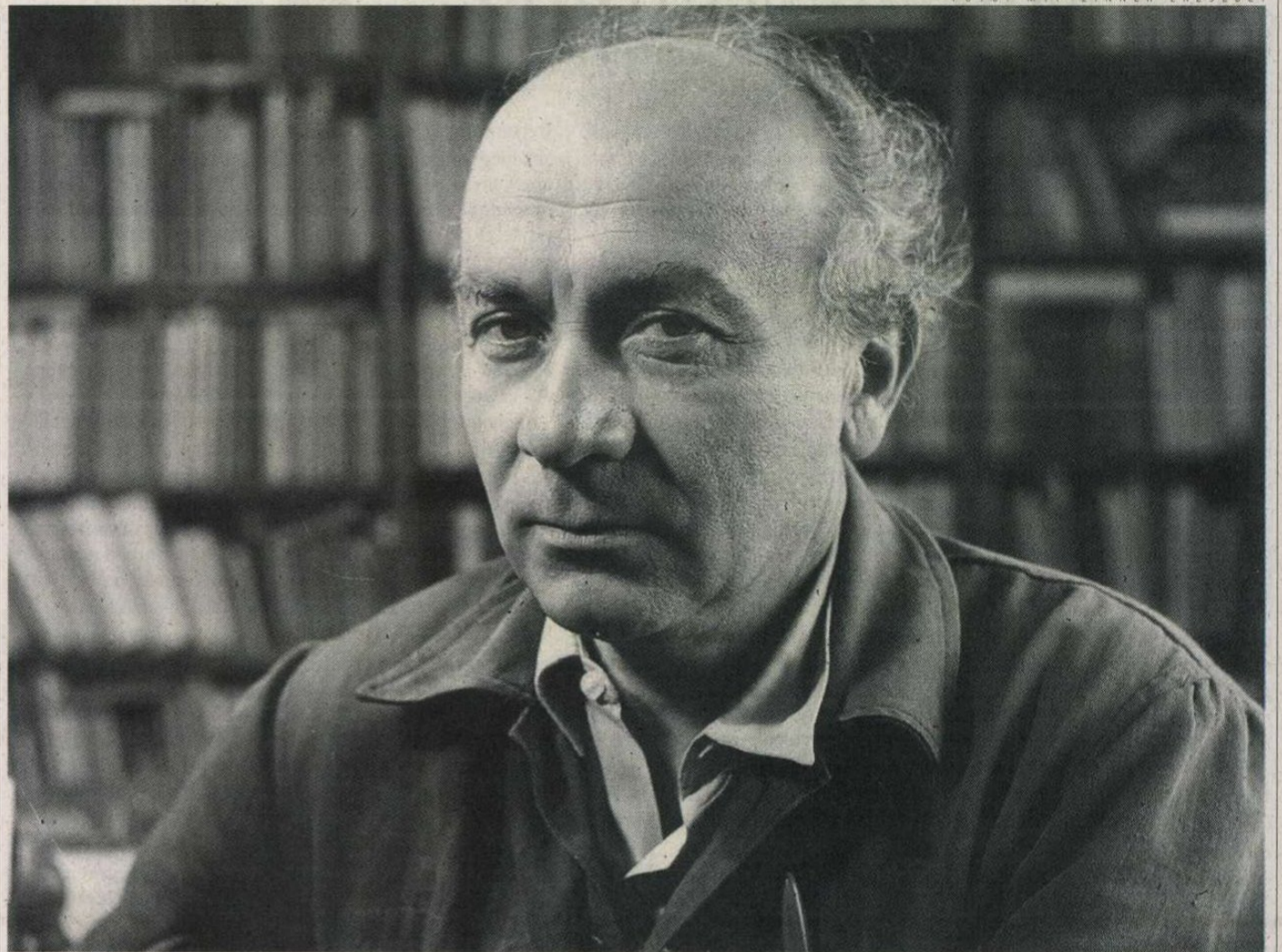
könyvesház

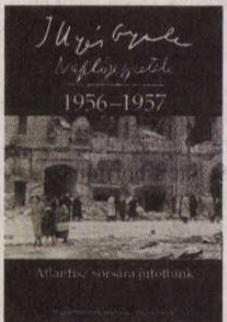
Illyés Gyula száz napja

Több mint fél évszázad után került elő az író ötvenhatos naplója

„Ezek óta a tiszta egű október végi napok óta [...] mintha még vér is más kezdene járni bennem” – a fellelkesült költő gyalog, sítalpon és legendás Dongó motorján is követte a forrongó eseményeket. A reménytől egészen a teljes kiábrándulásig.

Illyés Gyula otthonában 1956 szeptemberében. Biciklivel és Dongó motoron a forradalomban

LÁZÁR FRUZZINA

Ha soha máskor nem, ez igazán a naplóírás ideje – jegyezte föl Illyés Gyula 1956. október 24-én egy félbehajtott papírlapra. Az író Miskolcon – ahol Szabó Lőrinc szerzői estjét vezette be – érte a hír: „Pesten utcaharc, igen sok halott a rádió körül.” A terv szerint másnap Szabó Lőrincel Sárospatakra kellett volna utaznia, aztán Debrecenbe közös szerzői estet tartani. Az utazásból nem lett semmi. Az akadozó vonatközlekedés miatt csak két nap múlva jutott vissza Budapestre, hogy a forradalom napjaiban biztonságát nem kímélve – biciklivel, gyalog, sítalpon vagy az állandóan lerobbáné Dongó motorján – napestig járja a várost, és ceruzával, tintával, golyóstollal folytassa a naplóírást, illetve ahogy ő fogalmazott, „az események egyidejű ábrázolását”.

– Azt gondoltam, hogy apám vagy nem írt naplót a forradalom napjaiban, vagy ha igen, később megsemmisítette. Anyám, aki a naplójegyzeteket szerkesztette, valószínűleg elfelejtette, hogy évtizedekkel korábban hova rejtették a kéziratot, amely végül 2014-ben került elő a padlásunkról – mondja Illyés Mária, aki Horváth István történésszel együtt szerkesztette a kötetet.

A költő október 25-én Miskolcon tanúja volt a diósgyőri munkások felvonulásának. „Menjen be a megyei könyvtárba! [...] A nemzet legnagyobb költője ne kockáztassa az életét!” – szólta rá egy idegen.

– Az emberek bíztak az írókban, és féltették is őket, tőlük is várták, hogy tudásukkal, a szellem erejével kiálljanak az országért – taglalja Illyés Gyula lánya.

Bizalmuk odáig terjedt, hogy vidékről még baromfit is küldtek nekik: „A forradalmi bizottság megalapítása kacsahápgóság és tyúkottkodásolás közben, mert Vas megyéből a parasztok 300 darab baromfit küldtek a pesti íróknak, olymód képzelve el éhezésüket, mint Petőfit Debrecenben” – jegyezte le Illyés.

A forradalom kezdeti eufóriájában az írók politikussal tárgyalnak, kiáltványokat fogalmaztak meg. Illyés a megújult Nemzeti Pártot, a Petőfi Párt tisztviselőjeként találkozott Nagy Imrével, beszélt Tildy Zoltánnal, Kállai Gyulával. Igaz, politikai tisztséget nem vállalt. Hiába kérték, hogy legyen a Petőfi Párt elnöke és népművelési miniszter a második Nagy Imre-kormányban. Nemet mond, mert ő „a tűz akar maradni, és nem a kerék”.

November első napjaiban, amikor már nyilvánvaló volt, hogy az ország függetlenségét nem tudják kivinni a magyarok, sőt súlyos megtorlás várható, Illyés A világ minden országának íróihoz és irodalmi szerveihez címzett francia nyelvű kiáltványában kért segítséget. A kiáltványt a szerző maga szerette volna beolvasni a Parlamentben működő rádióban, ám Tildy Zoltán nem engedte „túl erős” tartalma miatt. A harmadik Nagy Imre-kormány ugyanis ekkor, november 3-án tárgyalta a szovjetekkel a megszálló csapatok kivonásáról. Tildy félt, hogy a felhívás zavaróan hatna a tárgyalásokra. A kiáltvány magyar fordítását aztán több mint harminc év után Illyés unokái találták meg jótékonyan a szerző tihanyi kőasztalának a lábába rejtve.

– Apám jóhiszeműen azt gondolta, hogy a szellemi élet kiemelkedő képviselői ki fognak állni a magyar forradalom mellett – magyarázza az író lánya.

Pedig a történelemhamisítás már a forradalom napjaiban megkezdődött. A francia kommunista író, André Stil torzítva tudósított a magyarországi eseményekről. Mihail Solohov orosz író pedig decemberben nyilatkozatot adott ki, amelyben ellenforradalmat emlegett, és a magyar írókat hibáztatta, mert nem emelték fel szavukat a „reakció előretörésével szemben”.

Am nemcsak a külföldi közvélemény volt megosztott, idővel a hazai „fejekben” is változás indult meg a november 4-ei szovjet inváziót követően. Hollós Korvin Lajos költő, író péld-

dául telefonon közölte Illyéssel, hogy ő már október 23-án kiállt a tüntetők sorából, mert antiszemita szövegeket hallott, jól előkészített puccsról beszélt. Az írók közül Bölöni György, Fodor József, Illés Béla francia lapoknak adott nyilatkozataikban decemberben már ellenforradalomnak nevezték a néhány héttel korábbi eseményeket.

Aztán elkezdődtek a letartóztatások, az írók publikálási lehetőségeit korlátozták, hamis felhívásokat adtak ki az írószövetség nevében. Ennek ellenére az írók még ekkor is hittek a szellem erejében. Táviratban kérték a szovjet írószövetség tagjait, hogy akadályozzák meg a letartóztatásokat és a deportálásokat. Tárgyaltak Münnich Ferencsel, kiáltványban tiltakoztak az őket érő támadások ellen. Hiába. Nagy Imréket a kormány ígérete ellenére elhurcolták. „Városszerte dermedt levertség Nagy Imre eltűnése miatt. Tehát mégis van deportálás! [...] Soha ennyi szorongást s félelmet.”

„Anglia cinizmusa, Amerika felelőtlensége (odaadt bennünket)” – írja november közepén Illyés. Az íróknak a forradalom győzelmébe vetett hite lassan fogyni kezdett, optimizmusa fásultságba fordult. „[...] lassanként testi erőm nem lesz a reményre” – írta naplójában. Orvosától mérget kért – a végső esetre.

– 1944. március 19. után apám rajta volt a németek listáján; a nyilasok is tartottak nálunk házkutatást. Akkori bujkálása idején zsiletpengét rejtett a cipője belésébe. Ez az időszak elevenen élt az emlékezetében. Később, az ötvenes években a börtönből szabaduló írók közül sokan – például Faludy György – beszámoltak neki a rabság idején átélt kínzásokról. Apám nem akart méltatlan helyzetbe kerülni.

Pedig Illyés választhatott volna más utat is. Azokban a hetekben egyre többen hagyták el az országot. Illyésnek december közepétől lehetősége lett volna kivándorló-útlevelet igényelni. Ő maradt. „Itthon munkás, csöndes, tiszta öregség, kedvem s vágyam is erre van” – írta november végén.

– Apám fiatalabb korában évekig élt Franciaországban. Tisztában volt vele, hogy ha egy író tartósan külföldön él és alkot, identitást kell váltania, ki kell cserélnie egész lényét. Úgy döntött, hogy hazájában marad, abban a szellemi közegben, amelyhez tartozik – emelte ki Illyés Mária.

December közepén újabb megpróbáltatás várt Illyésre: a Nemzeti Színház Major Tamás javaslatára az író Fáklyaláng című darabját tűzte műsorra, Illyés hiába tiltakozott. „Ezt mindenki úgy tekinti most mint kollaborációt” – figyelmeztette egyik barátja. Illyés tehetetlen volt, a plakátot már kinyomtatták, Major legfőbb érve az volt, hogy az előadás bevételéből az áldozatok hozzátartozóit támogatják.

– Aki ép ésszel gondolkodik, nem tarthatja apámat kollaboránsnak. Mégis később voltak, akik megalkuvóként ábrázolták őt. Apám naplója nemcsak azért fontos dokumentum, mert megbízható képet ad a forradalom eseményeiről, hanem mert személyiségét is hitelesen festi meg – összegezte Illyés Mária.

Az írószövetség feje fölött 1956 végén végleg összezsugorodtak a hullámok. Utolsó taggyűlésére december 28-án került sor, januárban aztán a belügyminiszter felfüggesztette a szervezet működését, az iratokat lefoglalták, az ajtókat lepecsételték. A hivatalos indoklás szerint az írók „nyíltan szembe helyezkedtek a konszolidációs törekvésekkel, a Magyar Népköztársaság érdekeivel ellentétes tevékenységet fejtenek ki”. Nem sokkal később letartóztatták Zelk Zoltánt és Háty Gyulát. Gellért Oszkár nyílt levelére, amelyben az újságíró a „hallgatag magyar írókat” vonta felelősségre, Illyés január 31-i, utolsó naplójegyzetében így reagált: „Valahányszor írók hallgatnak, a világban van hallgatnivaló. [...] Betyárbecsületből hallgatunk [...], mert Zelké, Hátyé, Eörsié a szó...”

(Illyés Gyula: Naplójegyzetek, 1956–1957 – Atlantisz sorsára jutottunk. Szerk.: Illyés Mária és Horváth István. Magyar Művészeti Akadémia – Magyar Szemle, Budapest, 2016. Ára: 4600 forint.)

a hét könyvei

A NAGY SZENVEDÉLY

E könyv némi kárpótlást nyújt napjaink köztörvényileg kiátkozott dohányosainak. 1937-es megjelenése óta nincs párja hazánkban az emberiség e „bűnös” szenvedélyét taglaló élvezetes kultúrtörténeti munkának. Remethey nagy szenvedéllyel védi a dohányt, ismerteti fogyasztá-

sának történetét és módjait a pipázástól, szivarozástól kezdve a tubakólon, bagózásig és a cigarettázásig.

Remethey Fülepp Dezső:

A nagy szenvedély
A dohányzás története
Mühlbeck Károly rajzaival
Csontó Sándor jegyzeteivel
Kortárs kiadó, 262 oldal, 3500 Ft

Spiró kaleidoszkópja

Esszék remekművekről, kivételes emberekről, színházról, kultúráról, térségünkről és kilátásainkról. A Magvető Kiadó ezzel a kötettel köszönti a hetvenéves Spiró Györgyöt.

Spiró György:
Válogatott esszék
Magvető Kiadó, 384 oldal, 3490 Ft

Háborgó évek

A huszadik század legsötétebb húsz éve elevenedik meg ebben a lenyűgöző könyvben. Pogany leírja a maga és családja útját a falusi élettől a gettón át a bécsi munkatáborig és vissza.

George Pogany:
Oly korban éltem én
G-Adam Kiadó, 304 oldal, 2990 Ft